

Del av den tredje uppgiften?

Att som forskare skriva läromedel eller kurslitteratur är ett sätt att föra ut sin kunskap. Men hör det till den ordinarie verksamheten eller ska det betraktas som en bisyssla?

Text: Ingela Hofsten Illustration: Susanne Engman

Anders Jönsson skrattar till lite när han får frågan om varför han började skriva kurslitteratur, och förklarar:

– Jag hade väl någon slags naiv förhoppning om att kunna påverka. Mina böcker riktar sig till blivande lärare, så jag hoppas att det jag har skrivit ska komma eleverna i grundskolan till del. Det är min främsta drivkraft.

Kanske inte ett så otippat svar av en professor i didaktik. Men det betyder inte att läromedelsförfattande självklart ingår i hans arbetsuppgifter. Nej, till sådant använder han sin fritid, förklarar han och konstaterar att det därmed blir i stort sett ideellt.

– Man tjänar inte direkt pengar på att skriva läromedel för högskolan.

Anders Jönssons forskning är inriktad på naturvetenskapernas didaktik. Böckerna som han har skrivit och medverkat i handlar bland annat om hur man som lärare i naturvetenskap kan uppnå engagemang hos sina elever i viktiga samhällsfrågor och om hur bedömning kan användas för att eleverna i skolan ska utveckla sitt lärande.

Den där viljan att nå ut med sina idéer till lärarstudenterna och i förlängningen till grundskolan väger alltså tillräckligt tungt för att han ska ägna tid utanför jobbet till att skriva kurslitteratur. Men nog skulle han önska att hans arbetsgivare, Högskolan Kristianstad, uppmontrade det hela.

– Att det fanns en ambition att sprida kunskapen. Ta den tredje uppgiften på allvar.

Han syftar på det faktum att universitet och högskolor, utöver sina två huvuduppgifter: utbildning och forskning, enligt lag är skyldiga att dela med sig av kunskap till det omgivande samhället och ”verka för att forskningsresultat tillkomna vid högskolan kommer till nytta”, som det står i högskolelagen från 2009. (Tredje uppgiften kallas även

samverkansuppgiften)

– Vi är ju anställda av staten så våra löner kommer ju ur skattemedel. Därför är det viktigt att vår kunskap tillgängliggörs på olika vis, säger han.

Som att delta i olika former av uppdrag utanför akademien och svara på frågor från journalister. Men även skrivande av läroböcker borde räknas, tycker Anders Jönsson. Helst genom att löne-medel avsattes för att ge tid till den tredje uppgiften, men åtminstone genom att det uppmontrades.

Han skulle gärna se en ordentlig diskussion om den tredje uppgiften: Vad den innefattar och hur lärosätena på olika vis kan understödja den sortens verksamhet, till exempel genom att göra det meriterande att skriva läromedel. Vore det så föreställer han sig att fler inom akademien skulle vilja ge sig på det. Ja, över huvud taget ägna sig åt tredje uppgiften, vilket enligt Anders Jönsson, rätt många av hans kolleger inte gör.

”DET BEHÖVS MERITERANDE INCITAMENT FÖR ATT DET SKA KÄNNAS MENINGSFULLT FÖR FLER ATT ÄGNA SIG ÅT DEN TREDJE UPPGIFTEN.”

Anders Jönsson

– Det som driver många är den struktur vi har i dag – att det är antalet forskningsansökningar och publikationer som ger skjuts till karriären. Så det behövs meriterande incitament för att det ska kännas meningsfullt för fler att ägna sig åt den tredje uppgiften.

Men egentligen räcker det inte att arbetet inom den tredje uppgiften är meriterande, påpekar han, eftersom det då handlar om att poängsätta något som till stora delar utförs utanför arbetstid, vilket inte heller blir rättvist. Bäst vore alltså, att löne-medel och tid avsattes för

den tredje uppgiften.

Ett bekymmer i sammanhanget är också, att olika lärosäten har olika syn på den tredje uppgiften, anser han. I diskussion med kolleger i andra delar av landet har han fått klart för sig att förhållningssättet hos de olika lärosätena varierar. Men att denna lagstadgade uppgift ingår i ordinarie arbetstid tycks vara ovanligt i Sverige.

Det ser annorlunda ut internationellt, enligt en krönika i tidningen Skolvärlden i april 2022 med rubriken *Skrivande av läromedel ska inte vara en fritidssysselsättning* av didaktikern Åsa Morberg. I texten konstaterar hon av egen erfarenhet att läromedelsproduktion är utvecklande på flera vis, men sällan premieras. Hon jämför med andra länder, där skrivande av läromedel kan ske på betald arbetstid.

En annan forskare som funderat över tredje uppgiften är Jessica Abbott, universitetslektor i evolutionär ekologi och könsskillnadernas genetik, tillika prefekt vid biologiska institutionen på Lunds universitet. I en krönika i tidningen Curie hösten 2022 gav hon uttryck för sin uppfattning: att man som forskare har mycket att vinna genom att ägna sig åt den tredje uppgiften.

– Det är ett sätt att ge tillbaka, att bidra till något större.

Dessutom, påpekar hon, är det ett sätt att marknadsföra sig och sin forskning.

Själv har hon i många år medverkat på fortbildningsdagar för gymnasielärare och gjort publika föreläsningar. Dessutom medverkar hon regelbundet i tv-programmet *Fråga Lund* och har deltagit i Filosofiska rummet.

– I sådana sammanhang får jag vara beredd att uttala mig om saker som ligger utanför mitt expertområde, så då får jag läsa in mig och kolla saker med kolleger. Och vara tydlig med att det jag säger är hypoteser. Men jag tycker det är viktigt

att ställa upp i sådana sammanhang. Det finns behov av folk som gör det.

Jessica Abbott har också medverkat med texter i två läroböcker, trots att svenska inte är hennes modersmål.

– Numera känner jag mig bekväm med att skriva på svenska. Det som är problemet är att hitta tiden att skriva böcker.

Hon har en sjuttiofemprocentig tjänst som prefekt på sin institution. Sin *Fråga Lund*-medverkan kan hon ta inom sin övriga tid, men annat som hon egentligen räknar till den tredje uppgiften, som att granska populärvetenskapliga böcker, skriva läromedel och föreläsa externt, gör hon på sin fritid. För en del av de externa uppdragen kan hon ta betalt, så det handlar inte bara om ideellt arbete. Men även hon menar att det vore bra om lärosäten hade en mer tillåtande attityd till tredje uppgiften.

– I vetenskapssamhället över lag är den underordnad.

Läroboksförfattande och annat inom den tredje uppgiften bör också vara meriterande, anser hon.

– När jag bedömer ansökningar finns det absolut med. Jag tycker att man ska ha erfarenhet av ledarskap och handledning men också av den tredje uppgiften, annars är man inte välgrundad och kompetent.

När kolleger frågar om hon tycker att hennes medverkan i olika sammanhang är värt all tid det tar tvekar hon inte:

– Absolut! Man lär sig nya saker hela tiden och en del av det kan man använda i sin undervisning. Dessutom tycker jag att det gör det lättare att få forskningsanslag. Så jag ser det som välinvesterad tid.

Vid Linnéuniversitetet blir rektor Peter Aronsson intresserad av frågan.

– Det väcker tanken att vi måste titta på det här. Jag blir sugen på att ta reda på hur vanligt det är att våra forskare skriver läromedel och hur de ser på det.

Hans nyfikenhet har till vis del sin grund i att Linnéuniversitetet nyss inrät-

tat en professur i gestaltande sakprosa, som Läromedelsförfattarna, liksom Sveriges Författarförbund och stiftelsen Natur & Kultur bidrar till ekonomiskt.

– Det ämnet handlar ju om att skapa uppmärksamhet om forskning, till exempel genom att skriva läromedel.

Men ingår det i tredje uppgiften?

– Det är en bra fråga. Den akademiska friheten lämnar mycket utrymme, så det finns säkert en och annan som kan göra sådant i tjänsten, men min gissning är att ganska många gör det som en lovvärd bisyssla i sitt uppdrag. Sedan är det väl så, att i mer allmän mening är kompendier och liknande som man tillverkar för sin undervisning också en form av läromedel.

”JAG BLIR SUGEN PÅ ATT TA REDA PÅ HUR VANLIGT DET ÄR ATT VÅRA FORSKARE SKRIVER LÄROMEDEL OCH HUR DE SER PÅ DET.”

Peter Aronsson, Linnéuniversitetet

I det sammanhanget, påpekar han, håller Kungliga biblioteket, KB, på att ta fram ett förslag till nationella riktlinjer för ett öppet vetenskapligt system. Förslaget förväntas bli färdigt i början av nästa år, 2024. (Se kb.se)

En fråga han ställer sig i sammanhanget är, hur avgränsningen mellan arbetsmaterial och ett färdigt arbete ska göras. När när ett läromedel verkshöjd? En tryckt bok är tydlig, men hur är det med digitala utgåvor och presentationer som görs tillgängliga på en plattform?

– Vi har inte gjort något ställningstagande på rektorsnivå om det här, men det kanske är något vi skulle behöva utreda, säger han och tillägger att hans lärosäte skulle kunna bli tydligare i hur och i vilken grad läromedelsförfattande kan vara meriterande.

– Man kan se det som utveckling av den pedagogiska skickligheten. Det

skulle kunna bli ett sätt att få fler forskare att bidra till tredje uppgiften.

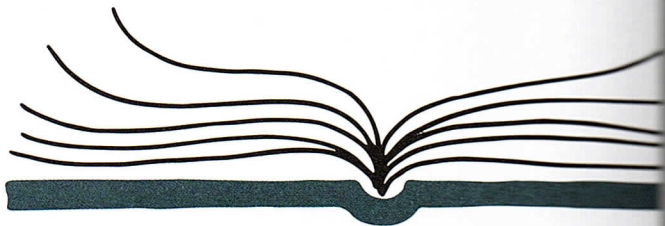
Om det är möjligt att skriva läromedel inom sin tjänst och ens närmaste chef, prefekten, godkänner det, ser han inga hinder för det.

– Men om vi som lärosäte ska se läromedelsförfattande som en del av vår kärnverksamhet blir det ju en fråga om finansiering som måste diskuteras.

Inom den fackliga organisationen för Sveriges universitetslärare och forskare, Sulf, är diskussionen om den tredje uppgiften ständigt aktuell, säger förbundsordförande Sanna Wolk.

– Den är viktig och självklar, men vi tycker att den, precis som allt annat arbete ska ingå i den ordinarie arbetstiden. Och det blir också problematiskt eftersom den inte ingår i meriteringssystemet.

Detta bekräftas av studien *Universitetslärares skrivande om och för sin undervisning* som kom 2019. I den kunde

”DET ÄR VIKTIGT ATT DEN FORSKNING OCH KUNSKAP SOM FINNS PÅ VÅRA LÄROSÄTEN GÖRS TILLGÄNGLIG, MEN DET SKA INGÅ I DET ORDINARIE ARBETET OCH INTE BEHÖVA GÖRAS PÅ FRITIDEN.”

Sanna Wolk, Sulf

Mona Fjellström och Maria Wester, som då båda arbetade på pedagogiska institutionen vid Umeå universitet, konstaterar att parallellt med att allt större fokus läggs på textproduktion generellt, som mått på akademisk produktivitet, för läromedelsproduktion en ”tämmligen osedd och marginell tillvaro”.

I sin rapport om studien skriver de att publiceringsfrekvensen vad gäller akademiska texter blivit så viktigt för finansiering och karriär, att dess ursprungliga syfte, det vill säga att sprida kunskap, hamnat i skymundan.

Sanna Wolk, på Sulf, anser att även

läromedelsförfattande ingår i den tredje uppgiften. Men om den över huvud taget kan göras på arbetstid räknas den som en del av administrationen. Samtidigt visar statistik att den administrativa bördan hos de anställda på universitet och högskolor ökar, vilket i sin tur kan leda till att just den tredje uppgiften får stryka på foten, tror hon.

– Eller så får vi utarbetade medlemmar.

Sulf:s förhandlingsenhet arbetar mycket med den här typen av frågor, konstaterar hon.

– Det är viktigt att den forskning och kunskap som finns på våra lärosäten görs tillgänglig, men det ska ingå i det ordinarie arbetet och inte behöva göras på fritiden, säger hon. ■